

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«РОЗВИТОК СЛОВНИКА ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ ВИКОРИСТАННЯ МАЛИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ЖАНРІВ»**

Виконала: здобувачка 2 курсу
DO1-M22z групи
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Савчук Марина Олександрівна

Керівник: **Каньоса Н. Г.**,
кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент: **Бахмат Н. В.**,
доктор педагогічних наук, професор

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ.....	7
1.1. Дослідження проблеми розвитку словника дітей раннього віку у психолого-педагогічній літературі.....	7
1.2. Закономірності розвитку словника дітей раннього віку.....	11
1.3. Малі фольклорні жанри як засіб розвитку мовлення дітей раннього віку.....	16
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МАЛИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ЖАНРІВ.....	27
2.1. Дослідження рівнів розвитку словника дітей раннього віку.....	27
2.2. Методика розвитку словника дітей раннього віку засобами малих фольклорних жанрів.....	36
2.3. Порівняльний аналіз рівнів розвитку словника дітей раннього віку на контрольному етапі дослідження.....	47
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Проблема розвитку мовлення дітей раннього віку сьогодні набуває особливої актуальності у зв'язку з модернізацією дошкільної освіти, оновленням змісту, вдосконаленням форм, методів і технологій навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування.

Ранній вік – найвідповідальніший період у житті дитини, оскільки в цей час закладається фундамент майбутньої мовленнєвої особистості. Істотним новоутворенням раннього віку є мовлення, яке розвивається двома лініями: вдосконалюється розуміння мовлення дорослих (дитина розуміє значення слів, фраз, аналізує мовлення дорослих) і формується власне активне мовлення дитини (інтенсивно зростає словник, з'являється граматичне оформлення речень, початки описової розповіді, самостійне мовлення набуває статусу регулятора поведінки).

Різні аспекти розвитку словника в дітей раннього віку досліджували як педагоги, лінгводидакти (А. Богуш [3], Н. Гавриш [17], А. Іваненко, Є. Каверіна, М. Кольцова, Г. Люблінська, Ф. Фрадкіна та ін.), так і психологи (В. Штерн, А. Чрелашвілі та ін.).

Важливе місце в системі засобів мовленнєвого розвитку, навчання й виховання дітей раннього віку посідає фольклор, який супроводжує малят з перших днів життя. Проведений аналіз малих фольклорних жанрів демонструє, що вони характеризуються низкою індивідуальних, специфічних лише для цього жанру рис. До них належать: доступність змісту, невеликий обсяг тексту, використання художньо-зображувальних засобів мови, захоплюючий, «надихаючий» ігровий сюжет. Саме у поєднанні з яскравими авторськими зображеннями до тексту фольклор надзвичайно приваблює малят. Фольклорні твори поєднують у собі барвистість, виразність, ритмічність, легкість для запам'ятовування [60]. Отже, за своїми художньо-специфічними рисами усна народна творчість є не

лише важливим, а й справді ефективним засобом розвитку мовлення дітей раннього віку.

Використання в процесі навчання дітей рідної мови творів українського фольклору розглядалося як ученими-класиками (О. Духнович, С. Русова [54], та ін.), так і сучасними науковцями (А. Богуш [2], Н. Гавриш [17], В. Кононенко, Н. Лисенко, Н. Луцан [40], Ю. Руденко [52], М. Стельмахович, О. Трифонова [60] та ін.).

Аналіз наукової літератури з досліджуваної теми, а також вивчення практичного досвіду мовленнєвого розвитку дітей раннього віку дозволив дійти висновку, що, попри значні й вагомні надбання, недостатньо вивченою є проблема використання малих фольклорних жанрів у розвитку словника дітей раннього віку.

Актуальність проблеми зумовила вибір теми дослідження **«Розвиток словника дітей раннього віку засобами використання малих фольклорних жанрів»**.

Об'єкт дослідження – мовленнєвий розвиток дітей раннього віку.

Предмет дослідження – зміст і методика розвитку словника дітей раннього віку засобами малих фольклорних жанрів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати методику розвитку словника дітей раннього віку засобами малих фольклорних жанрів.

Відповідно до мети нами визначено такі **завдання дослідження:**

- розкрити дослідженість проблеми та розкрити базові поняття дослідження;
- висвітлити закономірності розвитку словника дітей раннього віку;
- охарактеризувати основні малі фольклорні жанри дитячого фольклору;
- дослідити рівні розвитку словника дітей раннього віку;
- обґрунтувати педагогічні умови впровадження методики розвитку словника дітей раннього віку засобами малих фольклорних жанрів.

Для якісного виконання завдань магістерського дослідження, було застосовано основні методи наукового дослідження, а саме: *теоретичні* – якісний аналіз та докладне вивчення психолого-педагогічної, методичної, лінгводидактичної літератури з метою визначення й обґрунтування понять «словник», «розвиток словника дітей раннього віку»; уточнення сутності поняття «малі фольклорні жанри»; *емпіричні* – педагогічне спостереження; *педагогічний експеримент*, який включає констатувальний, формувальний і контрольний етапи для реалізації методики розвитку словника дітей раннього віку засобами малих фольклорних жанрів.

База дослідження. Комунальна установа заклад дошкільної освіти №1 села Мамалига Мамалигівської сільської ради (ясла-садок) Дністровського району Чернівецької області.

Наукова новизна й теоретична значущість дослідження: конкретизовано сутність базових понять дослідження «словник», «розвиток словника дітей раннього віку»; уточнення сутності поняття «малі фольклорні жанри»; охарактеризовано основні малі фольклорні жанри дитячого фольклору; досліджено рівні розвитку словника дітей раннього віку; та обґрунтовано педагогічні умови впровадження методики розвитку словника дітей раннього віку засобами малих фольклорних жанрів.

Практична значущість дослідження. У кваліфікаційній роботі теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови впровадження методики розвитку словника дітей раннього віку засобами малих фольклорних жанрів. Основні положення і теоретичні висновки дослідження можуть використовуватися у роботі сучасних закладів дошкільної освіти України.

Апробація дослідження: результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методик дошкільної освіти, доповідалися на Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022-2023 рр.) та представлено на міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях.

Публікації.

Савчук Марина. Закономірності розвитку словника дітей раннього віку у закладі дошкільної освіти // Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2023. Вип. ХІХ. С. 333-337.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

1. Ранній вік – особливий період у житті дитини, що характеризується якісними перетвореннями в її психічній і фізичній сфері, які закладають основу для подальшого формування і становлення дитини як особистості. Одним із найважливіших новоутворень дитини раннього віку є оволодіння рідною мовою як засобом і способом спілкування й пізнання. Мовлення, яке з'явилося і розвивається, перебудовує всі психічні процеси дитини: сприймання, мислення, пам'ять, почуття, бажання. Воно відкриває можливості для нових і специфічно людських форм зовнішнього і внутрішнього життя – свідомості, уяви, планування, управління своєю поведінкою, логічного й образного мислення, нових форм спілкування.

Для повноцінного оволодіння зв'язним мовленням передусім необхідно сформувати в дитини багатий словниковий запас, який є основою будь-якої фрази, будь-якого висловлювання. Власне засвоєння словника рідної мови є досить тривалим процесом не тільки кількісного накопичення слів, а й засвоєння їх змістового наповнення та формування вміння доречного послуговування ними у щоденній мовленнєвій практиці. Засвоюючи слова, дитина опановує два їх значення – лексичне і граматичне. Тому діти повинні вивчати не тільки окремі слова, а й сполучення слів у комплексах, у правильній граматичній будові. Автоматизація граматичних форм і словосполучень дає можливість дитині під час самостійних висловлювань зосереджувати увагу на їх змісті. А тому у словниковій роботі не можна обмежуватися вправами у номенклатурі, треба створювати передумови для граматично правильного використання тих чи інших слів у розмовній мові.

2. Добре розвинуте наслідування і достатній рівень розуміння мовлення забезпечують бурхливий розвиток словникового запасу дітей раннього віку. Так, на третьому році життя діти часто використовують

іменники та дієслова. Активне вживання дієслів пов'язане з удосконаленням уміння спілкуватися (діти починають погоджувати один з одним свої дії у грі). Крім того, у дитини формується уміння супроводжувати мовленням свої дії. Після 2 років 6 місяців в активному словнику зростає кількість прикметників і прислівників; широко представлені займенники. Все це допомагає дитині словесно оформляти свої враження, робити прості узагальнення, умовисновки.

Словникова робота з дітьми раннього віку, повинна спрямовуватись на розвиток здатності дітей розуміти мовлення дорослих, звернене до інших дітей, контекстне мовлення, розуміти і впізнавати дії та сюжети за картинками, показами, театральними виставами. Необхідно збагачувати словник дітей різними частинами мови: іменниками, що означають назви предметів побуту, посуд, продукти харчування, фрукти, рослини, домашніх та свійських тварин і птахів, їхніх дитинчат; дієсловами, що означають дії дитини з предметами; прикметниками, які означають ознаки, якості та властивості предметів; прислівниками; числівниками; займенниками, частками. А також ввести в активний словник дітей слова ввічливості та узагальнюючі слова.

3. Важливим засобом розвитку словника дітей раннього віку є малі форми дитячого фольклору. Вони з одного боку, є дивовижним зразком колективної багатовікової народної словесної творчості, а з іншого, – могутнім засобом активізації інтелектуального й мовленнєвого розвитку дитини, спонукаючим її до власної мовленнєвої творчості (збагаченню активного словника малят, засвоєнню граматичних, лексичних категорій мови, інтонаційних засобів виразності, оволодінню чіткою та правильною звуковимовою).

До малих форм дитячого фольклору науковці відносять забавлянки, примовлянки, колискові, дражнилки, загадки, скоромовки, прислів'я та

приказки. Їх цінність зумовлена високою образністю, виразністю, барвистістю й жанровими особливостями: мовними, смисловими, звуковими. Народні твори відрізняються сполучанням комічного й лякливого змісту, відкритістю композиції, яскраво вираженою ритмічного організацією. Дітей надзвичайно приваблюють невеличкий обсяг тексту, доступність змісту, захоплюючий художньо-зображувальних засобів ігровий сюжет, використання легкості запам'ятовування.

4. Нами визначено критерії сформованості словника дітей раннього віку та їх показники: «словниковий запас» (упізнавання і називання предметів, явищ, дій; виокремлення і називання частини цілого); «активне мовлення» (уточнення і розуміння дитиною слів; використання в мовленні мовних слів ввічливості, прислівників). На їх основі охарактеризовано та здійснено діагностику рівнів (достатній, середній та низький) розвитку словника дітей раннього віку.

Для цього дібрано та використано діагностичні завдання, що проводились в ігровій формі та пропонувались для виконання дітям малими групами (по 2–3 осіб). Результати констатувального експерименту показали в основному середній рівень розвитку словника в дітей як експериментальної, так і контрольної групи.

Нами розроблено методику розвитку словника дітей раннього віку засобами малих фольклорних жанрів, яку ми апробували за розробленим перспективним планом, при цьому забезпечували єдність змісту освітньо-виховної діяльності роботи з дітьми, форми її організації, відповідних педагогічних умов та їх поєднання в педагогічному процесі. А саме: систематичне застосування малих фольклорних жанрів у педагогічному процесі закладу дошкільної освіти; комплексний підхід до мовленнєвого розвитку в різних видах діяльності (навчальній, ігровій) як на заняттях, так і в повсякденному житті; створення сприятливого мовленнєвого середовища у

групі; взаємодія закладу дошкільної освіти з сім'єю щодо розвитку словника дітей раннього віку.

За даними, отриманими на контрольному етапі, більшість дітей експериментальної групи досягли достатнього і середнього рівнів розвитку словника. Отже, проведена експериментальна робота переконливо довела, що реалізація визначеної сукупності педагогічних умов забезпечила позитивний вплив на розвиток словника дітей раннього віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні від 12.01.2021 р. № 33. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти : програма та методичні рекомендації для вихователів дошкільних навчальних закладів до Нової редакції Базового компонента дошкільної освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2013. 176 с.
3. Богуш А. М., Гавриш Н.В. Мовленнєва робота з дошкільниками: шляхи оптимізації // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2013. № 3. С. 4–13.
4. Богуш А. М., Руденко Ю.А. Збагачення словника дошкільників експресивною лексикою народних казок. Одеса : Поліграф, 2005. 254 с.
5. Богуш А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Програма та методичні рекомендації. Одеса : Маяк, 1999. 88 с.
6. Богуш А. М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників // Педагогічна і психологічні науки в Україні. Том 2. Дидактика, методика, інформаційні технології. Київ: Педагогічна думка, 2007. С. 155– 170.
7. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. [2-е видання]. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 374 с.
8. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2011. 176 с.
9. Богуш А. М. Становлення і розвиток розуміння мовлення дітьми раннього віку в контексті дискурсивної лінгвістики [Електронний ресурс] URL: <http://scienceandeducation>.

10. Богуш А. М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2002. 407 с.
11. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : підручник ; за ред. А.М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
12. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2006. 304 с.
13. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2009. 344 с.
14. Богуш А., Попова І. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 200 с.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. 8-е вид. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2014. 1736 с.
16. Від «А» до «Я» (загадки, скоромовки, чистомовки): методичний посібник для пед. працівників дошк. закладів, вчителів початкових класів, батьків. Тернопіль МП Мальцева-ОСО, 1997. 126 с.
17. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови : мета і завдання // Дошкільне виховання. 2003. № 7. С.12–14.
18. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
19. Гавриш Н. В., Галіцина Л. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят : навч.-метод. посіб. Київ : Вид. дім «Шкіл, світ», 2006. с. 116–119.
20. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.

21. Горбунова Н. Сучасні наукові підходи до розвитку словника дітей дошкільного віку // Гуманітарні науки. 2012. №2. С. 46 – 52.
22. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. Київ : Наукова думка, 1984. 472 с.
23. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика. Київ : Ред. Часопису «Народознавство», 2001. 576 с.
24. Дмитренко М. Українська фольклористика: Акценти сьогодення. Київ : В-во «Сталь», 2008. 235 с.
25. Довженок Г. В. Український дитячий фольклор (віршовані жанри). Київ : Наукова думка, 1981. 172 с.
26. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Упорядник Богущ А.М. Частина I та II. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. 720 с
27. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія : навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. / упоряд. А. М. Богущ. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 720 с.
28. Дошкільна освіта : словник-довідник / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя : ТОВ «ЛППС» ЛТД, 2010. 324 с.
34. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості : пісні, прислів'я, загадки, скоромовки / упоряд. Н. С. Шумада. Київ : Веселка, 1989. 606 с.
35. Каньоса Н.Г., Бабюк Т.Й., Пукас І.Л. Методика виховання та розвитку дітей раннього віку : навч.-метод. посібник / авт.-упор. Н. Г. Каньоса, Т. Й. Бабюк, І. Л. Пукас, Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2021. 268 с.
36. Крутій К. Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛППС» ЛТД, 2005. 208 с.

37. Кутепа С. Г., Шевцова О.А. Розвиток мовлення. Розробки занять для дітей 2–6 років. Харків : Вид. група «Основа», 2008. 222 с.
38. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість : підручник. Київ : Знання-Прес, 2006. 591 с.
39. Літературознавча енциклопедія : у двох томах. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ, 2007. Т. 2. 624 с.
40. Луцан Н. І. Теорія і практика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2006. 45 с.
41. Луценко Л.І. Лексична робота з українського мовлення з дітьми старшого дошкільного віку. Київ : Освіта, 1994. 142 с.
42. Маліновська Н. В. Розвиток мовлення дітей раннього віку засобами фольклору // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2015. № 11. С. 11–14.
43. Марчун О. В. Матеріали до вивчення дитячого фольклору : навч. Посібник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. Ч. 1. 201 с.
44. Машовець М., Газіна І. Не позбавляй найціннішого! Колискова в житті дитини // Дошкільне виховання. 2005. № 3. С. 18–19.
45. Особа Т.Б. Особливості розвитку словника дітей раннього віку // Актуальні проблеми удосконалення дошкільної освіти : збірник тез регіональної науково-практичної конференції, 14 травня 2019 року / за ред. В.В. Городиської. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2019. С.149–151.
46. Поніманська Т. Гуманістичне виховання: етнопедагогічні витоки // Дошкільне виховання. 2011. № 8. С. 9–13.

47. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2013. 464 с.
48. Полковенко Т. Джерела української етнопедагогіки: дитячий фольклор [Електронний ресурс]. URL: <http://abetka.ukrlife.org/djerela.html>.
49. Попов П. Григорій Сковорода і українська література. Матеріали до вивчення історії української літератури: у 5-ти т. Київ, 1989. Т. 1. 670 с.
50. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 264 с.
51. Росовецький С. К. Український фольклор у теоретичному висвітленні. Посібник для університетів. Київ : Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 2007. Ч. 2. Жанри. 207 с.
52. Руденко Ю. А. Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної казки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.13.00.02. Одеса, 2003. 21 с.
53. Руснак І. Український фольклор : навчальний посібник. Київ : Академія, 2010. 300 с.
54. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
55. Семенов О. Український фольклор : Навчальний посібник. Глухів, 2004. 254 с.
56. Сергеева В. Історичні аспекти використання фольклору у вихованні дітей дошкільного віку. Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Випуск XXXI. Івано-Франківськ, 2010. С. 62–69.
57. Сивачук Н. П. Українська народна поезія пестування. Київ : Науковий світ, 2002. С. 51–52.
58. Сивачук Н. Український дитячий фольклор : підручник. Київ : Деміург, 2003. 288 с.

59. Сивачук Н. Виховний потенціал українських народних колискових пісень // Початкова школа. 2006. № 1. С. 51–55.
60. Трифонова О. С. Місце українського фольклору у формуванні національно-мовленнєвої особистості дитини [Електронний ресурс]. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/>.
61. Українська усна народна творчість : навчальний посібник / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. Київ : Знання-Прес, 2006. 591 с.
62. Українська фольклористика. Довідник / укладання і загальна редакція Михайла Чернопиского. Тернопіль : Підручники і посібн., 2008. 448 с.
63. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : В 2-х т. Київ : Рад. школа, 1983. Т. 1. 488 с.
66. Черевченко В. В. Вербальні знаки етнокультури в українському дитячому фольклорі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» Київ, 2015. 21 с.